

➤ ”Hiltun kärsimys ja Ragnarin tietämättömyys saavat lukijan tuntemaan myötätuntoa”:
Miten yhdeksäsluokkalaiset lukevat *Hiltua ja Ragnaria*?

—

Jaana Lietzén

S

illanpään tuntevat kaikki – nekin jotka eivät ole hänen teoksiin lukeneet. Runtas joukko kirjallisuusihmisiä on ansainnut Sillanpäällä leipää ja itsekunnioitusta. Samalla tutkijat ovat tehneet Sillanpään teoksille karhunpalveluksen. He ovat esitelleet Sillanpään teoksia menemällä joukolla niiden eteen. Paras palvelus, jonka satavuotiaalle klassikolle voi tehdä, on lukea hänen tuotantonsa uudelleen – ilman Hämeenkyröä, taatautta ja tutkimuksen luomia malleja. (Koskela 1988, 9.)

Vaikka F. E. Sillanpää on edelleen ainoa suomalainen Nobel-palkittu kirjailija, häntä ei välttämättä edes mainita yläkoulussa käytettävissä suomen kielen ja kirjallisuuden oppikirjoissa, saati että hänen teoksiaan luettaisiin yläkoulussa. Sillanpään tuotannossa on kuitenkin teoksia, joilla on nykylukijoille annettavaa, ja *Hiltu ja Ragnar*-pienoisromaani on mielestäni yksi niistä eikä vain lyhyytensä vuoksi. Sillanpää on itse nimennyt sen parhaaksi teoksekseen (Rajala 2020). Sillanpää-tutkijoista Tatu Vaaskivi kutsuu *Hiltua ja Ragnaria* yhdeksi Sillanpään painavimmista teoksista. ”Se on täydellisin novelli, mitä Sillanpää on luonut”, Vaaskivi kirjoittaa (1937, 201). *Hiltu ja Ragnar* sisältää elementtejä, jotka ovat omiaan herättämään tunteita ja ajatuksia nuoressa lukijassa. Lisäksi yläkoulun äidinkielen ja kirjallisuuden lehtorina ajattelen, että oppilaiden on syytä tuntea F. E. Sillanpään tuotantoa edes pintapuolisesti. Aiempina vuosina *Hiltu ja Ragnar* on ollut yksi vaihtoehtoinen luettava kirja muiden suomalaissklassikoiden joukossa. Vuonna 2020 päätin luettaa kirjan yhdelle kokonaiselle luokalle, sillä yläkoulun kirjallisuudenopetusta ohjaava ”Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014” ei normatiivisesti nimeä erityisiä lukulistakirjailijoita vaan jättää opettajalle valinnanvapauden (Opetushallitus 2014).

On kiinnostavaa, miten eri tavoin lukijat teoksen tapahtumia tulkitsevat, ja tarkoitan tässä sekä ammattilukijoita että yläkoulun harjaantumattomia lukijoita. Yksi syy teoksen luettamiseen oppilaille oli selvittää, mitä nuori lukija lukee Hiltun ja Ragnarin välillä tapahtuvan ja mitä hän ajattelee siitä henkilöille seuraavan. Aiempien vuosien oppilaitteni tulkinnat tapahtumista ovat olleet varsin kirjavat, mikä tietenkin saattaa johtua siitäkin, että kirja on luettu vain osin tai ei lainkaan. *Hiltu ja Ragnar* on usein saanut sellaisia tulkintoja, joita minä en siitä ole tavoittanut. Halusin selvittää myös, millaisia lukijoita oppilaani ovat verrattuna eräisiin ammattilukijoihin, joiden tulkintoja tässä artikkelissa myös esittelen. Onko Sillanpään teksti oppilaille niin haasteellista, että suoranaiset sisällön väärinymmärrykset selittyvät sillä? Oppilaani ovat tehneet, kuten Lasse Koskela ehdottaa: lukeneet Sillanpäää ilman tutkimuksen luomia malleja, omasta tuoreesta näkökulmastaan käsin.

Oppilaalle lukijan rooli on vaativa, jopa niin vaativa, että moni oppilas laistaa lukemisen kokonaan. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (KARVI)

2019 tekemässä selvityksessä Merja Kauppinen ja Jukka Marjanen toteavat, että suurin osa (59 %) yhdeksäsluokkalaisista ei lukenut yhtään kirjaa kuukaudessa ja runsas neljäsosa (29 %) luki yhden kirjan kuukaudessa. Useampia kirjoja kuukaudessa lukevia on oppilaista 12 prosenttia. Kirjojen lukeminen on vähentynyt tasaisesti koko 2000-luvun. Vielä vuonna 2010 noin viidennes oppilaista (22 %) luki useamman kuin yhden kirjan kuukaudessa. (Kauppinen & Marjanen 2020, 121–122.) Lukuharrastuksen rajoittuneisuutta ja lukuinnostuksen puutetta on havaittu myös yliopistojen kirjallisuudenopiskelijoissa (Mikkonen 2011, 38).

Työskentelen varsinaissuomalaisessa yläkoulussa, ja *Hiltun ja Ragnarin* luki-joiksi valikoituivat koulun LUMA-painotteisen yhdeksännen luokan oppilaat.¹ Tässä artikkelissa esittelen näiden oppilaiden lukukokemusta, joka pitää sisällään sekä oppilaiden lukuprosessin että heidän tekemänsä tulkinnot *Hiltusta ja Ragnarista*. Tutkimusaineistona ovat pro gradu -työtäni (Laakso 2020) varten keräämäni luokan oppilaiden (N=22, joista miespuolisia oppilaita 9 ja naispuolisia oppilaita 13) esseet F. E. Sillanpään pienoisoromaanista *Hiltu ja Ragnar. Kertomus kahdesta ihmislapsesta* (1923; tästä eteenpäin HJR).

Oppilaat saivat *Hiltu ja Ragnar* -pinoisoromaanin luettavakseen lokakuussa 2020. Samalla jaoin myös kirjaan liittyvät ennakotehtävät, jotka neuvoin tekemään lukemisen aikana. Tehtävänanto on esitetty kokonaisuudessaan artikkelin lopussa. Lukuaikaa oli poikkeuksellisen paljon, kuusi viikkoa. Kirjoittamisaikaa oli neljä oppituntia, jotka jaksottuivat viikon ajalle. Tehtävänantona neuvoin käsittelemään esseiden kuvailuosiossa sitä, mitä oppilaiden mielestä *Hiltun ja Ragnarin* välillä tapahtuu, tulkintaosiossa sitä, mitä tuosta oppilaiden mielestä seuraa, ja arviointiosiossa sitä, mitä ajatuksia ja tunteita kaikki edellä mainittu oppilaissa herättää. Tätä kuvailu-tulkinta-arviointi-rakennetta olemme harjoitelleet aiemmissa kirjallisuusseisseissä. Esseet on kirjoitettu käsin yhtenä opetussuunnitelman mukaisena kirjoitustehtävänä, ja ne ovat pituudeltaan keskimäärin kolmesivuisia. Arvioin esseet numeerisesti asteikolla 4–10, ja suurin osa arvosanoista sijoittui välille 7,5–8,5.

Tämän artikkelin tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat luontevasti seuraavat: mitä oppilaiden mielestä *Hiltun ja Ragnarin* välillä romaanissa tapahtuu, mitä *Hiltun ja Ragnarin* välillä romaanissa tapahtuvista asioista oppilaiden mielestä seuraa ja mitä ajatuksia ja tunteita se kaikki oppilaissa herättää. Esseet olen analysoinut sisällönanalyysin menetelmällä. Teoreettisena lähestymistapana olen hyödyntänyt reseptiotutkimusta ja sivunnut hieman tunteiden tutkimuksen suuntausta. Syynä näihin valintoihin on, että opettajana minua kiinnosti nimenomaan se, mitä oppilaat *Hiltusta ja Ragnarista* lukevat ja mihin he tulkintansa perustavat, sekä se, millaisia tunteita teos nuorissa lukijoissa herättää.

Esittelen tutkimustuloksia tutkimuskysymyksittäin. Esittäessäni suoria lainauksia oppilaitten esseistä mainitsen lainauksen perässä kirjaimella kirjoit-

tajan sukupuolen (M=miespuolinen ja N=naispuolinen oppilas) ja numerolla kirjoittajan identifiointinumeron. Analyysilukujen otsikot ovat lainauksia oppilaiden esseistä, samoin artikkelini otsikko (M21). Lisäksi esittelen muutaman huomion esseidenpalautustunnilla käydyistä pedagogisesta kirjallisuuskeskustelusta. Esittelen *Hiltu ja Ragnar* -pienoisromaanin ammattilaisvastaanottoa ja -tulkintaa erityisesti tutkimuskysymyksiini liittyviltä osin. Nämä aikalaisvastaanoton ja tutkijoiden näkemykset siitä, mitä romaanin päähenkilöiden välillä tapahtuu ja mitä siitä tarinassa seuraa, edustavat oppinutta Sillanpää-luentaa, jota vasten osin peilaan vielä harjaantuvien oppilaitteni lukukokemusta.

Mistä lukukokemus muodostuu?

Kaunokirjalliset teokset konkretisoituvat ainoastaan lukemisprosessissa (Eagleton 1997, 97), ja siksi kaiken tulkinnan lähtökohtana on, että lukija lukee kirjan. Teksti on lukijalle tarjottu johtolankojen sarja, joka haastaa lukijaa rakentamaan tekstin merkitystä koskevia hypoteeseja (mt., 100). Yläkoulussa kuitenkin kasvava määrä oppilaista jättää joko koko kirjan lukematta, lukee kirjan harppoen tai lukee vain kirjasta tehdyn juonitiivistelmän Internetistä.

Wolfgang Iserin mukaan kaunokirjalliselle tekstillä ominaiset avoimet kohdat ovat sellaisia tekstin kohtia, joissa lukijalle annetaan tarinan kannalta niukalti tai ei lainkaan olennaista tietoa, ja lukijan tehtävä onkin täyttää nämä aukot (Segers 1985, 15–16; Iser 1970, 228–252). Kuten Terry Eagleton puolestaan toteaa, lukija täyttää aukkopaiikkoja, tekee päätelmiä, yhdistelee implisiittisesti asioita toisiinsa, ja tämä prosessi perustuu hänen tietoonsa maailmasta ja hänen kirjallisen konvention tuntemukseensa. Tämä kaikki tarjoaa mahdollisuuden moniin, keskenään ristiriitaisiin tulkintoihin. (Eagleton 1997, 100.) Aukkoja ei voi täyttää mielekkäästi, jos koko lukemisprosessi on aukkoinen. Iserin mukaan eri lukijoilla on vapaus konkretisoida kaunokirjallinen teos eri tavoin. Ei ole yhtä ainoa oikeaa tulkintaa teoksesta, joskin lukijan on konstruoitava teksti siten, että siitä tulee sisäisesti johdonmukainen. (Eagleton 1997, 105.) Tähän on lisättävä, että on olemassa tulkintoja, joita kulloinkin luettavana oleva teos ei mahdollista.

Pirjo Vaittinen näkee, että lukemisprosessissa todellinen lukija vastaanottaa eli konkretisoi kaunokirjallisen teoksen esteettisenä objektina. Todellinen lukija on fyysinen, elävä henkilö, jonka lukukokemuksesta voidaan pyrkiä hankkimaan tietoa, kuten tätäkin artikkelia varten on tehty. Konkretisaatio on edellytyksenä reseptiolle. Kyseessä on subjektiivinen kokemus, joka liittyy yksilölliseen lukemistapahtumaan, mutta jolla on ja on oltava yhteisöllinen ja historiallinen kehys. (Vaittinen 1988, 31, 34–35.) Rien T. Segers tarkentaa tulkinnan ja reseption eroa siten, että *reseptio* on melko spontaani yksilöllinen konkretisaatio

tekstistä. Reseptiossa lukija tukeutuu vain kielelliseen ja kaunokirjalliseen kompetenssiinsa. *Tulkinnassa* lukija pyrkii ottamaan huomioon kaikki kontekstuaaliset suhteet ja tekstistrategiat. Tulkintaan vaikuttavat myös vaikkapa tekstin aikaisemmat tulkinnat, kirjallisuustieteelliset tutkimukset ja kirjailijan omat lausunnot. (Segers 1985, 46–47.) Yläkoululaisten kanssa ei tosiasiallisesti juuri ole mielekästä eikä edes mahdollista käydä läpi etenkin kirjallisuustieteellisiä tutkimuksia eikä aikaisempia tulkintoja. Kontekstuaalinen suhteuttaminen, kuten vaikkapa sen muistuttaminen oppilaille, mitä teknologiaa kirjan ilmes-
tymisen aikana on ollut käytössä, on usein tarpeen, etenkin jos oppilaiden tulkinnat eivät ole teoslähtöisiä.

Hans Robert Jauss (1970) käyttää *odotushorisontin* käsitettä puhuessaan lukijan tekstiin liittämistä odotuksista. Odotukset muodostuvat esimerkiksi tekstin edustaman kirjallisuudenlajin lukijalle tutuista normeista. (Segers 1985, 12–13.) Kaisa Ahvenjärvi ja Leena Kirstinä toteavat odotushorisontin viittaavan lukijayhteisön tulkintojen muuttumiseen, johon vaikuttavat muun muassa lukijoiden tekstiin kohdistuvat odotukset. Jos luettava teksti poikkeaa merkittävästi aiemmin luetusta, lukija saattaa sivuuttaa sen kokonaan, koska lukijalta puuttuu harjaannus käsitellä sitä. Tekstin ja lukijan välillä vallitsee siis *esteettinen etäisyys*. Tällä seikalla on suuri merkitys erityisesti kouluopetuksessa. (Ahvenjärvi & Kirstinä 2013, 19.) Kasvavissa määrin yläkoululaiset ovat harjaantumattomia kaunokirjallisuuden lukijoita, jolloin oppilaan ja teoksen välinen esteettinen etäisyys uhkaa muodostua lukemisen esteeksi, olipa teos kuinka helppolukuiseksi tarkoitettu tahansa.

Peter Rabinowitzin (1977) kehittämässä käsitteessä tekijän tarkoittama yleisö (*authorial audience*; ks. Mikkonen 2011, 39) lukija on ikään kuin tekijän yleisö, jonka oletetaan tavoittavan tekijän tekstiin koodaamat merkitykset. Tekijän tarkoittama yleisö merkitsee käytännössä samaa kuin Iserin *implisiittinen lukija*, tekstiin itseensä sisältyvä lukijarooli, joka koostuu tekstin sisältämistä lukijaa ohjailevista tekstuaalisista viittauksista (Segers 1985, 24–25; ks. Iser 1972). Käytän jatkossa ilmausta *tekijän yleisö* Rabinowitzin (1977, 126) *authorial audience* -käsitteen suomennoksena ja ilmausta *todellinen lukija* (vrt. Rabinowitzin *actual audience*), kun tarkoitan vaikkapa oppilasta lukijana. Tekijän yleisön ja todellisen lukijan välillä vallitsee aina esteettinen etäisyys eli Rabinowitzin sanoin *kuilu* (*gap*), joka lukijan tulee jotenkin ylittää ymmärtääkseen teosta (mt., 127).

Anna Helteen ja Anna Hollstenin mukaan todellinen lukija on merkittävästi tekijän tarkoittamaa yleisöä vaikeammin ennakoitava tavoittamaan tekstiin koodatut merkitykset, sillä todellisen lukijan lukukokemukseen vaikuttavat esimerkiksi mielentila, harrastuneisuus lukijana, ikä ja motivaatio. Todellinen lukija tulee lukemisen ääreen historiallisena, kulttuurisena, sosiaalisena, poliittisena ja myös tuntevana subjektina, ja todellisen lukijan emotionaalisia lukukokemuksia onkin empiirisesti tutkittu jonkin verran. (Helle & Hollsten 2016, 20.)

Kirjallisuudentutkimuksessa on 2000-luvulla virinnyt kiinnostus kirjallisuuteen ja lukemiseen liittyviä tunneilmiöitä kohtaan. Huomion kohteena ovat myös kirjallisuuden ja erilaisten tunneilmiöiden väliset suhteet. Suuntausta kutsutaan affektiiviseksi käänteeksi (Helle & Hollsten 2016, 7–10), ja sen teoreettisia lähtökohtia esittelee tarkemmin esimerkiksi Patricia Ticineto Cloughin ja Jean Halley'n toimittama teos *The Affective Turn: Theorizing the Social* (2007). Riikka Rossi (2020, 226) painottaa kaunokirjallisuutta affektiivisena kielenkäytön lajina, joka kuvaa tunteita ja herättää lukijoissa tunteita monella tavalla. Pirjo Lyytikäinen (2016, 37) puolestaan huomioi, että lukija reagoi kirjan henkilöiden tunteisiin ja seikkoihin, jotka oikeassakin elämässä herättävät tunteita. Näin ollen kirjassa kuvatut asiat ja tilanteet voivat vaikuttaa lukijaan emotionaalisesti, vaikka niihin ei sisältyisi varsinaisia tunteenkuvauksia. Tästä käy esimerkkinä *Hiltu ja Ragnar*. 17-vuotiaan Hiltun itsemurhan kuvaus ei sisällä varsinaisia tunteenkuvauksia: ”Jokseenkin nopeasti kävelen, katse himmeänä ja hatarana Hiltu käveli rantatietä laiturille, aina päähän asti, ja heittäytyi sieltä kylki edellä veden kiehtoville patjoille.” (HJR 92) Etenkin kokemattomalta lukijalta saattaa jopa jäädä kokonaan huomaamatta, että Hiltu tekee itsemurhan, sillä Hiltun tunteista ei itsemurhakohdassa mainita mitään. Nuori lukija saattaa ikänsä vuoksi olla kokematon lukijana, mutta yhä useammin kokemattomuus lukijana johtuu siitä, että kaunokirjallisuutta luetaan vähemmän kuin ennen ja lukutapa saattaa olla silmäilevä, ja sitä kautta tulkinta voi jäädä aukkoiseksi.

Kiinnostus lukemista kohtaan on selvästi vähentynyt 2000-luvulla, vaikka Suomi onkin edelleen lukutaidon osaamisessa maailman parhaiden joukossa, kuten Kaisa Leino, Juhani Rautopuro ja Pirjo Kulju toteavat *PISA 2018* -raportin esipuheessaan. Heikkojen lukijoiden määrä on kuitenkin kasvanut merkittävästi, ja eniten lukutaidon osaaminen on heikentynyt luetun ymmärtämisessä, tulkinnassa ja arvioinnissa. Koska lukutaito on yhteiskuntaan osallistumisen, opiskelun ja oman identiteetin kehittämisen edellytys, lukutaidon opetuksen edistämiseksi ja merkityksen näkyväksi tekemiseksi on käynnistetty monia avauksia, kuten Lukuliike ja Kansallinen lukutaitostrategia 2030. (Leino, Rautopuro & Kulju 2021a, 7–9.) *PISA 2018* -raportin ensituloksissa korostetaan, että kaunokirjallisuuden lukemisella on vahva yhteys hyvään lukutaitoon. Kaikki lukeminen edistää lukutaitoa, mutta kaunokirjallisuuden lukeminen edistää sitä tehokkaimmin. (Leino et al. 2019, 90–93.) Digitalisaatio vaikuttaa merkittävästi lukemiseen. Verkkotekstin lukeminen on tyyliltään silmäilevää (Leino, Kulju ja Nissinen 2021b, 53), kun taas kaunokirjallisen tekstin lukeminen vaatii kaikkeen tekstiin keskittymistä. Lukutaidossa parhaan tuloksen saavuttavatkin ne oppilaat, jotka lukevat kirjoja paperimuodossa ja ovat kiinnostuneita lukemisesta (mt., 73).

Opetushallituksen ”Kirjallisuuden opettamisesta” -sivustolla painotetaan, että lukukokemus täydentyy, kun luetun teoksen sisällöstä ja tulkinnosta

Opettajana minua kiinnosti nimenomaan se, mitä oppilaat Hiltusta ja Ragnarista lukevat ja mihin he tulkintansa perustavat sekä se, millaisia tunteita teos nuorissa lukijoissa herättää.

---

keskustellaan. Perusopetuksessa kirjallisuuden opetuksen keskeisenä tavoitteena on kaunokirjallisuuden ymmärtäminen ja sitä kautta oman itsensä ja ihmisyiden parempi ymmärrys. Kirjallisuuspuhe tai kirjallisuudesta keskusteleminen on yksi pedagoginen menetelmä tuon ymmärryksen kasvattamiseksi ja syventämiseksi. Keskustelussa käytetään opetettuja käsitteitä. Opettaja mallintaa kirjallisuuspuhetta oppilaille omassa puheessaan. (Opetushallitus 2023.) Oppilaiden kanssa harjoitamme kirjallisuuspuhetta aina, kun kirjallisuuden lukemisen prosessissa päästään siihen asti, että kirja on riittävällä tasolla konkretisoitunut lukijoiden mielessä. Kulju, Leino ja Nissinen korostavat, että kirjallisuuskeskustelussa oppilaiden näkökulmille ja tulkinnoille tulee olla tilaa. Oppilaiden pitää saada selittää ajatuksiaan ja peilata niitä toisten ajatuksiin. Tällaisessa yhteisöllisessä prosessissa ymmärrys tekstistä kasvaa. (Kulju, Leino ja Nissinen 2021b, 86–87.) *Hiltu ja Ragnar* -projektissa olemme pyrkineet oppilaiden kanssa myös avaamaan kirjallisuuden sisältämiä arvoasetelmia, mitä esimerkiksi Segers (1985, 134–135) pitää yhtenä kirjallisuudenopetuksen keskeisenä tavoitteena. Esseiden palautuksen yhteydessä käytyä kirjallisuuskeskustelua esittelen lyhyesti Kirjallisuuskeskustelu täydentää lukukokemuksen -osiossa.

Hiltu ja Ragnar tutkimuksen valossa

Hurskaaseen kurjuuteen (1919) löyhästi liittyvä pienoisromaani *Hiltu ja Ragnar* ilmestyi 1923. Teoksessa parikymppinen Ragnar Palmerus, ”hintelä, eroottisuuttaan salaileva poika” (lainaus Vaaskiveltä 1937, 203) jää muutamaksi kesäiseksi

päiväksi kahden vasta saapuneen Hiltu-piian kanssa. Hiltu on *Hurskaan kurjuuden* Juha Toivolan pieni, hento ja avuton tytär. Hiltun ja Ragnarin välille kehittyi molemminpuolista seksuaalisävytteistä vetovoimaa. Ragnar sanoo Hiltulle rakastavansa tätä ja lupaa naida Hiltun, jotta saisi harjoittaa seksiä tämän kanssa. Heidän välisensä muutamit kiihkeät kohtaamiset eivät johda hyväilyjä pidemmälle. Hiltu kuitenkin ahdistuu. Hänen kuukautisensa alkavat, eikä hän ymmärrä, että kyse on luonnollisesta asiasta. Kuukautiset ja Ragnarin lähentelyt kasvattavat Hiltun ahdistusta, ja hän päätyy hukuttautumaan aamuöiseen järveen. Ragnar, hänen ”viettelijänsä” (lainaus Vaaskiveltä 1937, 203), pyrkii torjumaan mielestään ajatuksen Hiltun itsemurhasta. Vaaskiven (1937, 203) käsitys on, että ”syyllisyyden ja syyttömyyden, viettelijän ja vietellyn käsitteet katoavat olemattomiin tämän novellin todellisessa perustunnelmassa”.

Ilmestyessään *Hiltu ja Ragnar* jakoi jyrkästi mielipiteitä: vain harvat ihailivat teosta useimpien paheksuessa sitä voimakkaasti. Aikalaiskritiikissä nousi esille syvä paheksunta teoksen seksuaalisuutta kohtaan (Rojola 1990, 146). Hiltun itsemurhaan johtaneiden syiden fyysisyys nostatti jyrkkää moraalista vastustusta; kuukautisistakaan ei olisi tuolloin saanut joidenkin mielestä kirjoittaa (Vaaskivi 1937, 206). Samasta asiasta kirjoittaa Aarne Laurila selostaessaan aikalaiskritiikin syyä paheksuntaa nimenomaan Hiltun ruumiintoimintojen kuvaamista kohtaan:

Sen, että herraspoika tässä turmelee [!] piikatyton, olisivat kaiketi vielä useimmat sulattaneet - -. Sopimattomasti Sillanpää teki ruvetessaan puhumaan joistakin naiseksi heräävän Hiltun ruumiin luonnollisista ilmiöistä, vieläpä hän antoi niiden ratkaisevasti vaikuttaa tapahtumiin. (Laurila 1958, 161.)

Hiltun ja Ragnarin tarina on muunnos aiheesta ”herraspoika viettelee piikatyton” (Nevala 1989, 201). Kukku Melkas huomioi, että teoksessa analysoidaan palvelustytön ja sivistyneistöpojan suhdetta. Hiltu edustaa symbolisesti kansaa ja Ragnar sivistyneistöä. Suurlakon jälkeisessä ajassa ei ollut mahdollisuutta kansan ja sivistyneistön yhteisyyteen, eikä romaanin nuortenkaan välillä viritteisyydestä huolimatta tapahdu yhtymistä. (Melkas 2009, 125–129.)

Panu Rajala toteaa, että Hiltu kuvataan romaanissa varsin vaatimattoman, ei millään muotoa viehättävän näköiseksi Ragnarin mielestä. Hiltu alkaa kuitenkin vetää Ragnaria puoleensa, ja ”hänen tärkeä havaintonsa on, että tyttö on täysin avuton ja ohjattavissa.” (Rajala 2015, 134–135.) Ragnar alkaa vikitellä arkaa Hiltu-piikkaa osin opiskelutovereidensa yllytyksestä. ”Vertaisryhmän tuesta ja alkoholista rohkaistunut Ragnar yrittää vietellä Hiltun, mutta yritys epäonnistuu”, kirjoittaa Lasse Koskela (1999, 278). Hiltun ja Ragnarin tuloa mieheksi ja naiseksi ei romaanissa tapahdu, sillä lemmenaktin keskeyttää Ragnarin kurssi- toveri Murtomäki (Rajala 2015, 134–135).

Hurskaassa kurjuudessa kerrotaan, että Hiltun äiti Riina kuolee verenvuotautautiin. Riina-äidin kuolema, Ragnarin kohtaamiset ja kuukautiset ajavat Hiltun emotionaaliseen ääritilaan, jolloin todellisuus sumenee ja Hiltu päätyy itsemurhaan. Riikka Rossi (2020, 217–218) lisää itsemurhan syiksi vielä alkoholin ja valvomisen sekä uskonnolliset tunteet ja jatkaa: ”Kun kiihtymys lopulta raukeaa ja Hiltu asettuu levolle, hän tuntee, että unesta on luontevaa siirtyä kuolemaan.” Rossin mainitsemat alkoholi ja uupumus ovat perusteltuja, vaikkakin tutkimuskirjallisuudessa hieman syrjään jääneitä osatekijöitä Hiltun hukuttautumisessa. Humalatilatiedetään nostavan itsemurhariskiä merkittävästi, ja samalla tiedetään, että itsemurhan ennustaminen yksilötasolla ei kuitenkaan ole mahdollista (Tahvanainen, Riipinen, Jääskeläinen ja Halt 2021).

Rossi tulkitsee, että kuukautiset laukaisevat Hiltun mielenjärkytyksen. Kuukautiset ovat monissa kulttuureissa maagista pelkoa ja inhoa herättänyt (ja herättävä) primitiivinen tabu, sillä kuukautiset tekevät seksuaalisuuden näkyväksi. Samalla ne tekevät näkyväksi käsityksen seksuaalisuudesta vaarallisena ja epäpuhtaana ruumiillisuuden alueena. (Rossi 2020, 219; ks. myös Girard 2004, 54–55.) Joissain Sillanpään teoksissa kuukautisiin on viitattu kiertoilmauksin, vaikka niiden poisjäänti on raskauden indikaattori, sillä naisilla ei ole hallussaan sukupuolisanastoa, ja he suhtautuvat häpeillen omiin ruumiintoimintoihinsa, kuten kuukautisiin (Laakso 1992, 74, 82). Hiltun järkytykseen selittämättömästä verenvuodosta on syynä tietämättömyys; puutteellisella seksuaalikasvatuksella on kohtalokkaat seuraukset (Rossi 2020, 220).

Sillanpään teosten tulkinnassa otetaan yleensä esille biologia, kuten Lea Rojola on huomionnut. Sillanpää opiskeli biologiaa, ja biografinen tutkimustraditio on osaltaan korostanut biologian merkitystä Sillanpään teosten tulkinnassa silloinkin, kun voisi olla syytä ottaa psykologia tulkinnan avuksi. (Rojola 1990, 137.) Laurilan mukaan *Hiltu ja Ragnar* on Sillanpään teoksista ”biologisista”:

[L]yhyen lemmensarjan ehtiessä huippuunsa hänkin on kokeva kohtauksen Ragnarin kanssa juhvana - - - Koskaan muulloin ei Sillanpää tällä tavalla ole rakentanut tilannetta, missä lemmenkumppaneita yhdistäisi niin pelkkä biologinen voima kuin tässä. (Laurila 1958, 165.)

Laurila vertaa Hiltua ja Ragnaria Siljaan ja Aarneen, *Nuorena nukkunut* -teoksen (1931) rakastavaisiin. Silja kuolee kuitenkin Laurilan mukaan onnellisena, Hiltu ei, sillä Hiltu kokee ruumiillisen hurmion, muttei sielullista tyydytystä, ja tässä on Laurilan mukaan syy Hiltun epätoivoiseen tekoon. (1958, 165–166.) Kuten Laurila, myös Veijo Meri on tulkinnut Hiltun ja Ragnarin olleen sukupuoliyhteydessä:

Kun hän [Ragnar] yhdynnän aikana hoki tytölle naivansa tämän, sekin oli kuin suloista petomaisuutta, jota hän oli päässyt harjoittamaan. (Meri 1982, 202.)

Koskela kuitenkin summaa, että ”Meren tulkinnalle on vaikea löytää perusteita” (1988, 91). Hän jatkaa huomauttamalla, että Hiltun itsemurha ei ole biologian kannalta tarkoituksenmukainen ja näkeekin syiden olevan Hiltun mielessä. Hiltulla on lapsen mieli; hänellä ei ole ollut muuta naisena olemisen mallia kuin äitinsä, Ragnarin lähentelyt järkyttävät häntä, eikä hän osaa tulkita fysiologisia tuntemuksiaan kuukautisiksi. (Koskela 1988, 92.) Koskelan (1989, 144) mukaan Sillanpään henkilöille toinen ihminen on usein väline, jota nämä käyttävät omien pyrkimystensä saavuttamiseksi. Näin voidaan ajatella Ragnaristakin. Kun Hiltun ruumis on naarattu järvestä ja puheeksi tulee ruumiinavaus, Ragnar on tyytyväinen, ”kun hän ymmärsi, ettei tytölle ollut sattunut mitään sellaista, mikä näkyisi tutkimuksessa” (HJR 98).

Vaaskivi taustoittaa Hiltun hukuttautumista hieman hämärästi luonnolla:

Nuo kaksi lasta - -, joista toinen tietää, mitä tahtoo, ja toinen ottaa syvässä, itseunhoisessa unessa vastaan tämän kohtalokkaan lahjan, tottelevat luonnon omaa ohjausta. (Vaaskivi 1937, 203.)

Vaaskiven (1937, 205) mukaan Hiltua ja hänen isäänsä Juha Toivolaa yhdistävä tietämättömyys ja tuhoisa passiivisuus ovat monien perinnöllisten ja kasvatuksellisten tekijöiden summa. Murhenäytelmän siemenet ovat latenttina olemassa Hiltussa itsessään, joka fatalistisesti toteuttaa kohtalooaan. Kuten Vaaskivi, myös Lea Rojola liittää Hiltun toimintaan unenomaisuuden. Hiltun toiminta ei aina ole tietoisella tasolla, eikä tietoinen minä ohjaile hänen kaikkea käyttäytymistään. Hiltu vaikuttaa Rojolasta toimivan unen logiikalla, ja hänen mielensä muuntaa havaittuja asioita assosiaatiokuviksi menneestä elämästä: ”Hiltun kuoleman konkreettisena syynä on hänen tietämättömyytensä” mutta ”kertoja ei koskaan eksplikoi Hiltun tietämättömyyttä.” (Rojola 1990, 147–148.)

Sillanpäälle kertojan rooli nousee keskeiseksi. Koskela (1989, 141–142) nimitää Sillanpään kertojaa kieroksi. Hänen mukaansa tyypillistä Sillanpään kertojalle on, että lähestyessään jotakin affektiivista asiaa kertoja siirtyykin kuvaamaan luontoa, aivan kuten vanhojen suomalaisten elokuvien kohtauksissa, joissa kamera siirtyy kuvaamaan poutapilviä ”kun pariskunta kellahtaa pois kuvasta” (mt., 146). Luonto on personifioitu; se saattaa tuntea samoja tunteita kuin henkilötkin. *Hiltussa ja Ragnarissa* kuutamoinen on keskeisin luonnonilmiö, ja kuu kasvaa metaforaksi Ragnarin seksuaaliselle halulle ja seksuaalisuudelle yleensäkin (Rojola 1990, 143–144).

Juuri kertojasta johtuu, että Hiltun toiminta näyttäytyy unenomaisena eikä Hiltun toimintaa eksplikoida (ks. Rojola 1990, 147–148). Seuraava tekstikatkelma *Hiltusta ja Ragnarista* on tästä näytteenä. Katkelma johdattaa Hiltun itsemurhaan, jota ei myöskään eksplikoida.

Tultuaan oven edustalle ei hän [Hiltu] vielä selvästi tiennyt, mitä hän tekee. Puitten välistä näkyi järven pinta, jolla tuhannentuhatta pientä lainetta ajoi

toistaan takaa kihelmöiden kirkkaassa aamuvalossa. Kun katsoi sitä tuollaiseen rajoitettuun alaan, tuntui lepo jatkuvan seisaallakin. On tietysti paljon voittamista, kun sinne oikein menee. Niinkuin torkkujalla on sija tehtävänä ja vaatteet riisuttava.

Jokseenkin nopeasti kävelen, katse himmeänä ja hatarana Hiltu käveli rantatietä laiturille, aina päähän asti, ja heittäytyi sieltä kylki edellä veden kiehtoville patjoille. (HJR 92)

Kuten olen aiemmin huomioinut (ks. Laakso 1992), kiinnostavaa on tässä yhteydessä havaita, miten *Hiltuun ja Ragnariin* välillisesti liittyvän *Hurskaan kurjuuden* päähenkilön Juha Toivolan tyttären Hiltun ja *Nuorena nukkuneen* Silja Salmeluksen kohtalot muistuttavat toisiaan: molemmat kuolevat oltuaan suhteessa herraspojan kanssa. Edellä mainituissa romaaneissa naista ja naisen toimintaa myös arvioidaan suhteessa biologiaan, miestä ja miehen toimintaa suhteessa ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan, ja arvioijana on mieskertoja. Kertojan osuus korostuu, sillä teoksissa kerronnan osuus on suuri.

Hiltun ja Ragnarin luettuaan tarkka ja valveutunutkin lukija voi jäädä hämmentyneenä miettimään, miksi Hiltu hukuttautuu. Hiltu ja Ragnar viettävät huvilassa kahdestaan kolmisen vuorokautta, joiden aikana Ragnar yrittää vietellä Hiltua. Hiltu torjuu viettelyt, mutta päätyy hukuttautumaan. Kertoja kuvaa Hiltun hukuttautumisen vailla tunteenkuvauksia eikä eksplikoi sitä, vaikka tapahtuma itsessään on mitä latautunein emotionaalisesti. *Hiltu ja Ragnar* jättää lukijan hämmennyksen valtaan, sillä kerrottu ja kertomisen tapa eivät sovi yhteen, kuten Sara Suvitie (2014, 15) kirjoittaa ja tulkitsee Sillanpään kertojaääninen *Hiltussa ja Ragnarissa* ironiseksi. Ironiaa kertojaäänessä onkin, mutta ennen kaikkea kertojan kuvatessa rehtorska Palmerusta ja hänen poikaansa Ragnaria, näiden ulkonäköä, puhetapaa, mielipiteitä ja käyttäytymistä. Laurilan mukaan Sillanpää vaikuttaa ironisoivan keskiluokkaisuutta, ja siinä mielessä *Hiltua ja Ragnaria* voi pitää yhteiskunnallisena kuvauksena (1958, 162–163, ks. myös 1979, 111). Laurila (1958, 163) jopa näkee siinä tavassa, jolla Sillanpää herraskaista mammanpoika Ragnaria kuvaa, kirjailijan ärtymystä herrasväen asenteen keinotekoisuutta ja itserakasta pintamoraalia kohtaan.

Toisin kuin Ragnarin kuvauksessa, Hiltua kuvatessaan Sillanpään kertojalla ei ole ironian häivääkään sävyssään. Laurila (1979, 111) kirjoittaa: ”Hiltusta puhuessaan kirjailija lämpenee ja tavallaan hän kasvattelee hellästi tuota tyttöä Toivolasta tänne Pyynikin huvilaan tähdentäen hänen inhimillistä merkitystään.” Tasavertaisen ymmärtäväisesti kertoja suhtautuu Hiltun ja Ragnarin kokemattomuuteen. Ragnarin kohdalla kerronta on muutoin pääosin ironista, naturalistista ja viileää. (Mt., 111.) Kuvatessaan Ragnaria ironisesti ja viileän naturalistisesti kertoja samalla nostaa Hiltun viattomuuden ja inhimillisen merkityksen vielä näkyvämmäksi lukijalle.

”Ragnar koittaa vietellä Hiltua itselleen, mutta onnistuu vain rikko-
maan hänet ahdistelullaan” (M21)

Tässä alaluvussa kuvaan oppilaiden näkemyksiä siitä, mitä heidän mielestään
Hiltun ja Ragnarin välillä romaanissa tapahtuu. Kyse on samalla ensimmäisestä
tutkimuskysymyksestäni.

Ragnar saa järjestettyä äitinsä pois huvilalta ja saa täten jäädä kahden Hil-
tun kanssa, johon hän on silmänsä iskenyt. Ragnar koittaa vietellä Hiltua
itselleen, mutta onnistuu vain rikkomaan hänet ahdistelullaan. (M21)

Edellä esitetty lainaus yhden oppilaan esseestä tiivistää sen, mitä monien
oppilaiden mielestä Hiltun ja Ragnarin välillä pienoisoromaanissa tapahtuu.
Yksikään oppilas ei väitä, että nuorten välillä olisi tapahtunut mitään viettely-
yritystä enempää.

Muutamit oppilaat kertovat Ragnarin ahdistelevan Hiltua. Etenkin viiniä
nauttineena Ragnar käyttäytyy oppilaiden mielestä ahdistavasti. Monissa
esseissä oppilaat tuovat esille sen, että Hiltu on sangen vaatimattoman näköi-
nen, hänellä ei ole naisellisia muotoja eikä Ragnar aluksi viehäty hänestä
lainkaan. ”Vaarattomasta vaaraksi” otsikoi yksi oppilas (N6) esseensä viitaten
siihen, miten Ragnarin kokemus Hiltusta muuttuu tapahtumien edetessä:
alkuun huomaamattoman tuntuinen piikatyttö alkaakin vetää Ragnaria seksu-
aalisesti puoleensa. ”Oli mahdotonta kuvitella Hildusta olevan mitään vaaraa
Ragnarille”, ajattelee rehtorska romaanin alussa (HJR 10).

Uutta pontta Ragnarin viettely-yrityksille antaa Ragnarin opiskelijatoveri
Murtomäen kiinnostus Hiltua kohtaan. Useampi oppilas huomaa, että alussa
Hiltu on kiinnostunut Ragnarista, mutta hänen kiinnostuksensa hiipuu tapah-
tumien edetessä. Syiksi Hiltun kiinnostuksen hiipumiseen oppilaat mainitse-
vat Ragnarin ajatteleman käyttäytymisen sekä liiallisen aktiivisuuden
ja lähentelyt: ”Ragnar pääsee viettelyllä Hiltun ihon alle, mutta pian Ragnarin
viettely muuttuu kuitenkin ahdisteluksi ja rikkoo jo valmiiksi surullista Hiltua.”
(M10) Kaksi oppilasta huomaa, että Hiltu kyllä vastustelee Ragnarin viettely-
yritystä mutta vain hieman ja että Murtomäen paluu keskeyttää Hiltun ja Rag-
narin etenemisen seksuaalisen aktin toteuttamisen asteelle.

Usea oppilas mainitsee esseessään, että romaanin tunnelma on odottava.
Hiltu ja Ragnarin odottavat, että toinen tekisi jotain edistääkseen heidän suh-
dettaan. Merkittäväksi syyksi sille, ettei nuorten välillä kytevä romanssi etene,
oppilaat tuovat esille luokkaerot. Ragnar näkee Hiltun piikana, Hiltu Ragna-
rin yläluokkaisena poikana. Luokkaeron vuoksi Hiltu ei uskalla tehdä mitään
edistääkseen heidän suhdettaan. Yksi oppilas tekee konkreettisia havaintoja
romaanissa esiin tuoduista luokkaeroista:

Ragnar on ruotsinkielistä porvaristoa, kun taas Hiltu on talonpoikaisperheestä. Siksi heidän isoin ongelmansa kai onkin kommunikaatio, tai ehkä heidän ei vain koskaan pitänyt edes päätyä yhteen. Kumpikin odottaa toisen tulevan luokseen, siirtyvän ylhäältä alas tai alhaalta ylös, mutta kumpikaan ei voi. Onko sattumaa, että Hiltu nukkuu alhaalla kyökissä, missä hän työskentelee, ja Ragnar nukkuu ylhäällä omassa huoneessaan. He ovat eri tasoilla, mikä tekee heidän suhteestaan mahdottoman. (N16)

Useampi oppilas mainitsee Hiltun murheellisen lapsuuden ja huonot lähtökohdat. Ymmärrystä riittää myös Ragnarin toimintaa kohtaan.

Hiltu oli koko lapsuutensa kärsinyt, eikä ollut ikinä kenenkään kiinnostuksen kohde, eikä Ragnar tiennyt, miten toimia, koska hän oli itsekin ensikerätalainenaisten kanssa toimiessa. (M21)

Kaksi oppilasta mainitsee, että Ragnar ei ole saanut kokea äidinrakkautta, minkä seikan he arvelevat selittävän romaanissa havaitsemansa Ragnarin ajattelemtoman ja tunteettoman käyttäytymisen. Kaiken kaikkiaan moni oppilas kirjoittaa esseessään Hiltun ja Ragnarin suhteen olevan monimutkainen ja erikoinen, ja suhteen nähdään vaihtelevan hyvästä huonoon: ”Hiltun ja Ragnarin välinen suhde oli vuoristorataa” (N5), kirjoittaa yksi oppilas. Neljä oppilasta kiinnittää esseissään huomiota siihen, että muutaman päivän aikana Ragnar rakastuu nuoreen piikaan ja sanoo tälle jopa aikovansa naida tämän. Kolmen oppilaan mielestä Hiltu puolestaan pelkää nuorta herraa, vaikka hänessä lyhytaikaisesti syttyykin lämpimiä tunteita tätä kohtaan. Yksi oppilas (M21) kirjoittaa, että Hiltu ja Ragnar ovat kokemattomia monessa mielessä, ja juuri kokemattomuus on yksi syy, joka vetää nuoria toisiaan kohti. Kokemattomuus on oppilaan mukaan myös syy sille, että kaikki lopulta päättyy onnettomasti.

Oppilaiden tulkinta siitä, mitä Hiltun ja Ragnarin välillä romaanissa tapahtuu, on seuraava: Hiltun ja Ragnarin välillä on molemminpuolista seksuaalisävytteistä vetovoimaa, joka johtaa muutamaan kiihkeään fyysiseen kohtaamiseen, jotka Hiltu kokee lopulta ahdistaviksi. Kohtaamiset eivät johda hyväilyä pidemmälle, vaikka Ragnar sanoo Hiltulle rakastavansa tätä ja lupaa naida Hiltun saadakseen harjoittaa seksiä hänen kanssaan. Oppilaiden tulkinta tapahtumien kulusta romaanissa on näin ollen sangen yhtenevä *Hiltun ja Ragnarin* aikalaisvastaanoton ja romaaniin liittyvien kirjallisuustieteellisten väitteiden kanssa lukuun ottamatta Laurilan ja Meren tulkintoja Hiltun ja Ragnarin välillä tapahtuneesta yhdynnästä. *Todellisina lukijoina* oppilaat ovat sangen lähellä *tekijän yleisöä*, mitä tulee romaanin tapahtumien mahdollistamiin tulkintoihin.

”Tapahtumat seuraavat toisiaan ja lopulta Hiltu hukuttautuu illalla, ennen kolmatta kuutamoyötä” (N19)

Monet oppilaat kirjoittavat esseessään siitä, miten Hiltun ahdistus pikkuhiljaa kasvaa ja johtaa lopulta Hiltun hukuttautumiseen. Tämä on seurausta siitä, mitä Hiltun ja Ragnarin välillä oppilaiden mielestä romaanissa tapahtuu.

Syiksi Hiltun ahdistukseen oppilaat nimeävät etenkin Ragnarin lähentelyt mutta myös Hiltun äidin ja veljen kuolemien muistelun. Oppilaat löytävät Hiltun kuolemalle kuitenkin monia muitakin syitä kuin ahdistuksen. Näitä ovat masennus ja varsinkin tietämättömyys kuukautisista. Hiltu muuttuu tytöstä naiseksi, kun hänen kuukautisensa alkavat. Hiltu ei kuitenkaan itse vaikuta ymmärtävän, että kyse on hänen ruumiinsa luonnollisesta tapahtumasta, vaan epäilee saaneensa äitinsä sairauden:

Hiltusta tulee hysteerinen ja hän tietämättömänä yhdistää verenvuodon edesmenneen äitinsä sairauden oireisiin. Ragnarin sopimattomat kosketukset ja alkoholin juominen saa Hiltun olon syylliseksi. Kuvitellun sairauden myötä hän vaipuu epätoivoon ja lopulta riistää traagisesti itseltään hengen, joskin täysin turhaan. (N8)

Vaikka useat oppilaat mainitsevat kuukautiset itsemurhan yhdeksi taustasyiksi, kukaan ei nimeä niitä yksinään syyksi, vaan mukana on aina jotenkin myös Ragnarin toiminta: ”Kuten esimerkiksi Hiltun, nuoren naisen itsemurha syystä ettei hän jaksanut Ragnarin vonkaamista asiasta jota hän ei voi/halua toteuttaa” (N9) ja ”Jos Ragnar ei olisi tunkeillut Hiltun luo, ei Hiltu olisi välttämättä tappanut itseään” (M17). On kiinnostavaa, miten oppilaat suhtautuvat Ragnarin lähentelyyn. Kukaan ei vähättele tai mitätöi Ragnarin toiminnan merkitystä, mutta ymmärrystä löytyy myös Ragnarin kokemattomuutta kohtaan.

Lähes kaikkien oppilaiden tulkinnat Hiltun itsemurhaan johtaneista seikoista ovat teoslähtöisiä. *Hiltussa ja Ragnarissa* Hiltun itsemurhan selkeimmiksi syiksi nousevat Ragnarin ahdistavaksi muuttunut käytös ja Hiltun se väärä käsitys, että hänen verenvuotonsa on samaa kuin hänen äitinsä kuolemaan johtanut verenvuoto: ”- - Ragnar, Ragnar, jota ei ole olemassa–vain tuo kauhea olento, joka vielä tänä yönäkin kahdesti on käynyt ahdistamassa olentoa, jonka salainen häpeällinen vamma yhä jatkuu ja pahenee.” (HJR 88.) Näin kertoja kuvaa Hiltun tajunnanvirtaa itsemurhaa edeltävinä hetkinä.

Monet nuorista lukijoista siis mainitsevat Hiltun itsemurhan mutta useat sivuuttavat sen käsittelemättä sitä sen tarkemmin. Yhdessä esseessä kuolemaan viitataan vain verhotusti: ”Kirjan alussa ymmärtää heti, ettei kaikille henkilöille käy hyvin teoksen aikana” (M10). Yhdessä esseessä (M22) kuolema ja itsemurha

kyllä mainitaan, mutta itsemurhan osasyiksi esitetään arvelu siitä, että kuunvalo ja järven laineet olisivat houkutelleet Hiltua heittäytymään järveen. Yhden kirjoittajan mielestä ”yksi yllättävistä kohtauksista kertomuksessa oli se kun Hiltu päätti hukuttaa itsensä” (N5).

Yhden oppilaan esseessä esitetään Sillanpää-tutkijoitte usei esille nostama ajatus kohtalon toteuttamisesta: ”Lopulta aina lapsesta asti murheellinen Hiltu kokee häntä jo alusta asti odottaneen kohtalon” (M21). Oppilas ei kuitenkaan ota kohtalon toteuttamiseen sen enemää kantaa esseessään. Yksi oppilas puolestaan kirjoittaa, että Hiltu saa lyhyessä ajassa ”merkittävän kehityksen aikaan Ragnarissa ja muutti häntä ihmisenä, toimien eräänlaisena kasvun välietappina” (N11). Oppilaan tulkinta perustuu siihen, että Hiltun tulon jälkeen Ragnar on alkanut ajatella: ”Tämä on typerää, Ragnar ajatteli – hän tosiaan a j a t t e l i tällä hetkellä” (HJR 17), oppilas (N11) lainaa Sillanpään tekstiä.

Yleisesti oppilaat pitävät Hiltun kuolemaa turhana. Useampi oppilas kirjoittaa, että Hiltun kuolema olisi mahdollisesti ollut vältettävissä, jos Hiltulla olisi ollut tietoa kuukautisista. Yksi oppilas (N23) arvelee myös, että jos rehtorska olisi jäänyt kotiin, Hiltu ei todennäköisesti olisi tappanut itseään.

Oppilaiden tulkinnat siitä, mitä Hiltun ja Ragnarin välillä romaanissa tapahtuvista asioista seuraa, voi tiivistää näin: Hiltun ahdistus kasvaa ja johtaa lopulta Hiltun hukuttautumiseen. Hiltun ahdistukseen ovat syynä Ragnarin lähentelyt, mutta myös Hiltun äidin ja veljen kuolemien muistelu. Myös Hiltun masennus ja ennen kaikkea 17-vuotiaan tytön täydellinen tietämättömyys kuukautisista johtavat Hiltun itsemurhaan. Oppilaat jakavat aikalaisvastaanoton ja kirjallisuudentutkijoiden käsitykset siitä, mitä Hiltun ja Ragnarin välillä romaanissa tapahtuvista asioista seuraa. Keskeisin seuraus on Hiltun itsemurha, ja sen olennaisin syy on tietämättömyys kuukautisista, mutta myös Ragnarin päällekkäyvä lähentely. Kaiken kaikkiaan oppilaat ovat tulkinneet seurauksia teoslähtöisesti ja ovat tässäkin lähellä *tekijän yleisöä*.

”On epäreilua, ettei Hiltu uskalla matalamman sosiaalisen asemansa takia puhua tunteistaan ja murheistaan Ragnarille” (N7)

Oppilaiden tulkinnat romaanissa kerrotuista tapahtumista Hiltun ja Ragnarin välillä ja tapahtumien seurauksista ovat herättäneet oppilaissa monenlaisia tunteita. Oppilaat kuvaavat sekä omia, kirjan tapahtumien herättämiä tunteita, että sitä, millaisia tunteita Hiltu heidän mielestään tuntee. Hiltun kirjoitetaan tunteneen epätoivoa, arkuutta, syyllisyyttä, synkkyyttä, epäluottamusta ja yksinäisyyttä sekä pelonsekaista rakkautta. Omiksi, tapahtumien nostattamiksi tunteikseen oppilaat mainitsevat ahdistuksen, surullisuuden, säälin, myötätunnon, ihmetyksen ja ymmärryksen; jännittämisen ja odottamisen tunteet, eriarvoisuuden oudoksumisen ja kyseenalaistamisen. Yksi oppilaista kirjoittaa: ”Ragnarin ja Hiltun suhde toi minulle pientä ahdistusta,

se miltä Hiltusta tuntui ja kuinka pakotetulta kaikki näytti, oli tosi epämu-
kavan tuntuista” (N5). Oppilas on tässä saattanut tavoittaa jotain Sillanpään
kertojan affektiivisesta manipulaatiosta eli tietoisesta vaikuttamispyrkimyk-
sestä lukijan tunteisiin ja huomionsuuntaamiseen. Affektiivinen manipulaatio
toimii siten, että kertoja kuvaa toteavasti etenkin affektiivisesti kohosteisia
tapahtumia, kuten Hiltun itsemurhaa. Kertoja saattaa tällä näennäisen tun-
teettomalla kuvauksella ohjata lukijan huomion Hiltun teon taustatekijöihin,
kuten tämän alempaan yhteiskuntaluokkaan ja sen myötä tietämättömyyteen
ja naissukupuoleen. Samalla kertoja ikään kuin pitää huolta, että lukijan
huomio suuntautuu yläluokkaisen Ragnarin kylmään suhtautumiseen ”tähän
vähäpätöiseen tapahtumasarjaan” (HJR 98), piian itsemurhaan. Affektiivisesta
manipulaatiosta seurauksena voi lukijalle syntyä vaikkapa voimakas epäoikeu-
denmukaisuuden tunnekokemus, johon päätyäkseen lukija on joutunut pohti-
maan syy-seuraussuhteita.

Oppilaat kokevat, että *Hiltu ja Ragnar* sisältää runsaasti eriarvoisuuden
kuvausta. Useimmat nimeävät koko teoksen keskeiseksi teemaksi sekä yhteis-
kunnallisen että sukupuolten välisen eriarvoisuuden. Yksi oppilas korostaa eri-
arvoisuutta ”koska Ragnarilla oli paljon valtaa, eikä Hiltu voinut tehdä melkein
yhtään mitään” (N5) ja toinen kirjoittaa:

Kirjan teemana oli eriarvoisuus säätyjen ja sukupuolten välillä. Aika sijoittui
suuren lakon jälkeen vuoteen 1906, jolloin rikkaammilla ja miehillä oli pää-
tösvalta. (N13)

Teoksen kuvaama eriarvoisuus myös tuntuu joistakin oppilaista oudolta. Pää-
osin oppilaissa heränneet ajatukset liittyivät juuri eriarvoisuuteen ja tapah-
tuma-ajan yhteiskuntaluokkien välisen eron kummasteluun.

Kirjan tarina on ollut monen mielestä koskettava ja saanut lukijan miet-
timään, millaista olisi ollut elää sata vuotta sitten. Yhtä jäi harmittamaan se,
ettei kirjassa ole onnellista loppua. Harva tunteita kuvannut oppilas kirjoittaa
erikseen teoksen herättämistä ajatuksista ja tunteista. Oppilaiden esseissä tun-
teet ja ajatukset lomittuvat siten, että päätelmät edeltävät tai seuraavat tunteen
mainitsemista, kuten seuraavasta käy ilmi:

Kirja herättää paljon vahvoja tunteita. Laittaa kyseenalaistamaan sen ajan
yhteiskunnan eroja, muun muassa tasa-arvon kannalta. (N19)

Mielenkiintoista on, että useampi oppilas kirjoittaa esseessään, että kirjassa
käsitellään vahvasti ja monenlaisia tunteita, mutta ei pysähdy kertomaan, mitä
tunteita kirjassa käsitellään tai mitä tunteita itsessä herää. Yksi (M15) arvelee,
että joillekuille kirja voi tuntua rankalta, muttei selitä rankkuutta sen tarkem-
min. Useampi havaitsee, että kuutamo ja järven laineet kuvaavat jotenkin pää-
henkilöiden tunnetiloja, mutta kukaan ei lähde avaamaan symboliikan suhdetta

*Tällaisessa pedagogisessa kirjallisuuskeskustelussa
ymmärrys teemoja kohtaan voi lisääntyä ja syvetä sekä
tuottaa parhaimmillaan mieleenpainuvan kokemuksen
tunteiden ja ihmisenä olemisen yleispätevyydestä.*

---

tunnetiloihin. Yksi oppilas kuvaa kuutamon ja vuorokaudenajan symboloivan nuorten suhteen salattavaa luonnetta:

Kaikki muu tapahtuu yön kuutamon valaisemassa pimeydessä. Hiltun ja Ragnarin suhdehan on salainen, ja mikä onkaan paras vuorokauden aika jolla symboloida sitä? (N16)

Useat niistä oppilaista, jotka kirjoittavat Hiltun itsemurhasta, kiinnittävät huomiota siihen, että Hiltun kuolema ei näytä herättävän Ragnarissa tunteita: ”Lopulta Hiltu päätty peruuttamattomaan tekoon, joka ei Ragnaria hirveämmin harmita” (N4) ja ”Ragnar ei välitä tytön kuolemasta vaan jatkoi elämäänsä kuin mitään ei olisi tapahtunut” (M15). Oppilaat oudoksuvat sitä, ettei Ragnaria jäänyt harmittamaan Hiltun itsemurha. Ragnarin tunteettomuuden huomaaminen johtaa siihen päättelyketjuun, että Ragnar ei sittenkään oikeasti rakastanut Hiltua, vaikka oli vannonut tälle rakkautta: ”Tuntuu, että Ragnar enemmänkin leikkii heiveröisen Hiltun tunteilla. Ragnar on kokematon naisista ja siksi havittelee Hiltua.” (N4)

Oppilaat mainitsevat Ragnarin tunteettomaksi, kykenemättömäksi tuntemaan tai tunnistamaan tunteitaan, ja syyksi he arvelevat, että Ragnaria itseään ei ole koskaan rakastettu eikä opetettu näyttämään tunteitaan. Yhden oppilaan mielestä Ragnarin tunteettomuus tulee esille siinä, miten hän kohtelee Hiltua. Muutama oppilas mainitsee Ragnarin tyytyväisyyden siihen seikkaan, etteivät Hiltun kuoltua hänen ja Hiltun fyysisen yhdessäolon hetket tule kenenkään tietoon. Tyytyväisyys toisen ihmisen kuoleman äärellä ihmetyttää nuoria. Yksi oppilas (N9) mainitsee Ragnarin tuntevan ylemmyyttä Hiltua kohtaan, koska Hiltu on ”vain piika”, ja tuo näin luokkaerot yhdeksi syyksi Ragnarin käyttäytymiselle.

Hiltun tietämättömyys elämän perusasioista, kuten kuukautisista, herättää joissakin oppilaissa sääliä. Itseasiassa koko teos on monien mielestä surumielinen. Monet päättävät esseensä sen toteamiseen, että *Hiltu ja Ragnar* on hyvin kirjoitettu kaunis tarina surullisesta mutta uskottavasta tapahtumasta. Oppilaiden sanoin kirja on ”hyvä kuvailu siitä - - miten paljon toisten sanat ja teot vaikuttavat” (M1) ja siitä, että ”Tekojen seurauksia olisi hyvä ajatella aina etukäteen” (N4).

Vastauksena kolmanteen tutkimuskysymykseen voi tiivistää seuraavan: Hiltun itsemurha ja siihen johtaneet tapahtumat ovat herättäneet oppilaissa surullisuutta, sääliä, myötätuntoa, ihmetystä ja ymmärrystä; jännittämisen ja odottamisen tunteita, eriarvoisuuden oudoksumista ja kyseenalaistamista sekä sen oudoksumista, ettei Ragnaria jäänyt harmittamaan Hiltun itsemurha. Hiltun itsemurhaa enemmän oppilaissa tunteita on herättänyt yhteiskuntaluokkien ja sukupuolten välinen epätasa-arvo.

Oppilaiden esseissä tunteet ja ajatukset lomittuvat siten, että tapahtumia koskevat päätelmät edeltävät tai seuraavat tunteen mainitsemista. Vain harva kirjoittaa pelkästään tunteista. Useimmissa esseissä oppilaiden tunnereaktiot syntyvät romaanissa havaitusta tai tulkitusta yhteiskunnallisesta ja sukupuoleen liittyvästä epätasa-arvosta. Eettiset kysymykset, kuten epäoikeudenmukaisuuden kokemus, herättävät vahvemman tunnekokemuksen kuin romaanin tunnepitoisten tapahtumien kuvaukset. Vaikuttaisi siltä, että usean oppilaan kohdalla on tapahtunut älyllinen oivallus epäoikeudenmukaisuudesta, ja älyllisen oivalluksen kautta oppilaalle on syntynyt tästä havaitusta tai tulkitusta epäoikeudenmukaisuudesta vahva tunnekokemus, joka sitten on kirjoitettu esseeseen. Asian voi ilmaista niinkin, että Sillanpään romaanin affektiivinen manipulaatio näyttää toimineen useimpien oppilaiden kohdalla.

Kirjallisuuskeskustelu täydentää lukukokemuksen

Äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineessa kirjoittamistehtävän arviointi perustuu ensisijaisesti siihen, miten oppilas on tehtävänantoa noudattanut, ja LUMA-painotteisella luokalla tavoitellaan kilvan hyviä arvosanoja. Pidän esseiden-palautustunnin, jolloin kertosin tehtävänannon ja luin luokalle muutamia eritasoisia oppilaiden kirjoittamia esseitä kirjoittajien nimiä tai arvosanoja mainitsematta. Luokalle lukemissani esseissä oli esitetty keskenään erilaisia näkemyksiä siitä, mitä Hiltun ja Ragnarin välillä oikein tapahtui, ja siitä, miksi Hiltu päätyi itsemurhaan. Kysyin oppilaiden mielipiteitä esseissä esitetyistä tulkinnoista. Palasimme siis tehtävänannon kysymyksiin eli siihen, mitä Hiltun ja Ragnarin välillä oikeastaan oppilaiden mielestä kirjassa tapahtuu, mitä siitä oppilaiden mielestä seuraa ja mitä tunteita ja ajatuksia se kaikki oppilaissa herättää. Keskustelu oli varsin vilkasta. LUMA-luokkalaiset kilpailevat arvosanoista ja ovat motivoituneita osoittamaan osaamistaan tuntitilanteissa.

Keskustelua kirjoitti myös se, että tulkinnat olivat keskenään erilaisia ja niitä haluttiin kommentoida. Kävi ilmi, että useimmat olivat huomanneet Ragnarin tavoittelevan seksuaalista kokemusta Hiltun kanssa. Kysyin, miksi useat heistä jättivät kuitenkin asian mainitsematta esseessään. Syyksi muutamat oppilaat arvelivat häveliäisyyttä. Keskustelimme myös siitä, miksi Hiltun ja Ragnarin kiihkeät kohtaukset eivät päättyneet seksin harjoittamiseen. Syyksi yksi oppilas mainitsi Hiltun kuukautiset ja muutama Murtomäen paluun takaisin juhlapaikalle keskeyttämään Hiltun ja Ragnarin hyväilyt.

Hiltun itsemurhalle oppilaat näkivät merkittävänä syynä Hiltun jo aiemman särkyneisyyden ja menneisyyden traumat. Myös pelko äidin sairauden ilmentymisestä Hiltussa itsessään mainittiin syyksi hukuttautumiseen. Useampi oppilas lisäsi vielä, että Hiltu oli nauttinut alkoholia, ja kuten tiedetään, alkoholi voi sumentaa harkintakyvyn. Keskustelussa ei järven laineiden kutsua tai kuun houkuttelevaa valoa enää kukaan ehdottanut itsemurhan osasyyskikään. Järven laineista ja kuun kutsusta itsemurhan yhteydessä kirjoitti vain yksi oppilas, joka kuitenkin muutaman muun oppilaan kanssa huomasi, että näihin asioihin liittyy romaanissa latautunutta symboliikkaa, vaikkei kukaan näitä metaforia lähtenyt esseessään pohtimaan. Myöskään kohtalon toteuttamista ei kukaan ottanut esille. Deterministisestä kohtalon toteuttamisesta emme olleet tunteilla puhuneet, ja kohtalon toteuttamisestakin kirjoittanut oppilas (M21) otti asian esille todennäköisesti siksi, että kertoja tekee niin romaanissa: ”Ihmiselämä on kohtalon suorittamista” (HJR 33).

Kysyin, mitä tunteita oppilaissa herättää nuoren ihmisen itsemurha. Vastauksista selvisi, että ainakin sääliä, hämmästyä ja surua. Joitakuuta Hiltun itsemurha ei ollut liiemmästi liikuttanut, sillä sen syitä oli ollut vaikea käsittää, eivätkä oppilaat olleet kokeneet voivansa eläytyä Hiltun asemaan. Nykynuorelle kuukautiset eivät ole tuntematon asia kuten Hiltulle. Oppilaat toivat esille ymmärryksen Hiltun tietämättömyyttä kohtaan muistuttamalla, että Hiltulla ei ollut äitiä kertomassa kuukautisista, eikä Riina-äiti ehkä muutoinkaan olisi valistanut tytärtään niistä; salasihan Riina omankin sairautensa olemuksen sekä tyttäreltään että mieheltään.

Oli hienoa havaita, miten kypsästi, osaavasti ja rohkeasti oppilaat osallistuivat keskusteluun. Siinä, missä kirjoittaja keskustelee aiheestaan pääsääntöisesti itsensä kanssa, kasvokkain tapahtuvassa keskustelussa jokainen saa syötteitä muiden samaa asiaa koskevista havainnoista, ja näin tulkinta eheytyy ja muuttuu eläväksi ja merkityksellisemmäksi. Tällaisessa pedagogisessa kirjallisuuskeskustelussa ymmärrys teemoja kohtaan voi lisääntyä ja syvetä sekä tuottaa parhaimmillaan mieleenpainuvan kokemuksen tunteiden ja ihmisenä olemisen yleispätevyydestä.

Kuoliko Hiltu, jotta lukija huomaisi luokkaerot?

Ääneen lausumaton motiivini *Hiltun ja Ragnarin* luettamiseen oppilaille on ollut saada nuori ihminen pohtimaan toisen ihmisen kohtaamista, seksuaalisuutta ja sen eettistä toteuttamista sekä itsemurhaan johtavia syitä ja kasvattaa sitä kautta ymmärrystä toista ihmistä ja elämää kohtaan. Ahvenjärvi ja Kirstinä huomioivat, että ani harvan oppilaan voi sanoa muistuttavan klassikkoromaanin tekijän yleisöä. Opetuksessa klassikoiden erityinen haaste on se, että niiden kuvaama mennyt maailma on oppilaille vieras. Opetuksella voi yrittää vaikuttaa oppilaiden tunteisiin herättämällä teoksen inhimillinen tunnemaailma eloon. Klassikon käsittelyssä on tarpeen kertoa riittävästi myös kirjallisuushistoriasta ja kulttuurihistoriasta, jotta oppilaan olisi mahdollista ymmärtää teoksen maailmaa. (Ahvenjärvi & Kirstinä 2013, 158–161.) Oppilaiden kanssa voi esimerkiksi pohtia, kuvaako Sillanpään *Hiltu ja Ragnar* rakkautta ja jos kuvaa, millaista rakkautta. Jos ei kuvaa, miksi ei? Miltä Hiltusta tuntuu? Miksi Hiltu tekee itsemurhan? Tarkoituksella siirsin näiden seikkojen käsittelyn vasta esseidenkirjoitusprosessin jälkeen tapahtuvaksi välttääkseni omien ja muiden aikuisten tulkintojen ja näkemysten tarjoamista nuorille.

Yhdeksäsluokkalaiset ovat nuoria, ja on ymmärrettävää, että kaikki *Hiltussa ja Ragnarissa* kuvatut asiat eivät ole heille tuttuja. Jo teoksen ikä ja sen myötä kielen vanhahtavuus ovat haasteita joillekuille lukijoille: ”tekstiä oli vähän hankalaa lukea, sillä kirjakieli oli vanhanaikaista” (N5), ”jotkin kirjan kohdat jäävät hieman epäselviksi vanhojen sanontojen ja kirjoitustyylin takia” (M22) ja ”Kirja oli - - pitkäväteinen ja vaikea luettava” (M17). Useampi oppilas mainitsi esseessään, että kirja oli haastava, joku käytti myös sanaa monimutkainen. Luulen, että monet nuoret ovat tottuneet lukemaan tekstiä, joka on merkittävästi denotatiivisempää, tarkoitteiltaan ilmeisempää kuin Sillanpään teksti tässä pienoisromaanissa.

Osa oppilaista lukee kirjaa tunnollisesti ja saattaa pitää totena seikkoja, jotka Sillanpään kaikkitietävä kertoja esittää ironisessa valossa. Yksi oppilas kirjoittaa sangen onnistuneessa esseessään, että Hiltu ”on saanut kiusakseen äitinsä sairauden” (M15), mikä kertoo minusta, että lukija suhtautuu turhan luottavaisesti kertojaan. Useampi oppilas tuntuu tuskailevan sen seikan kanssa, että teosta pitää lukea ajatuksella ja keskittyneesti, ja yksi näistä tuskailejoista kirjoittaaakin: ”Suositteaisin kirjaa harjaantuneille lukijoille sillä ihan aloittelijat eivät välttämättä saa kirjasta kaikkea irti” (N6). Vaikuttaa siltä, että osalle oppilaista Sillanpään teksti on ollut liian vaikea ymmärtää. Yksi oppilas kuitenkin reflektoi omaa kirjoittamisprosessiaan ja sen suhdetta teoksen ymmärtämiseen seuraavasti:

Sillanpään kirjoitustyyli on kuvauksellinen, jopa hiukan runollinen. Kaikkea ei aina nimetty suoraan, vaan asioita piti itse tulkita. Kertomusta oli hyvin vaikea lukea aluksi, mutta tätä kirjoittaessa alkoi huomata asioita jotka olisi muuten jäänyt huomaamatta. Siinä on paljon vertauskuvia ja moni asia liittyy toisiinsa, kun sitä ajattelee enemmän. (N16)

Jos lukeminen kannattaa aina, niin kannattaa myös kirjoittaminen.

Kirjallisuuden ammattilaisten havaintoihin ja tulkintoihin peilattuna oppilaat ovat todellisina lukijoina pärjänneet hyvin. Ammattilaisten tulkinnoissa Hiltun ja Ragnarin välillä tapahtuu lyhyt, eroottissävytteinen kohtaaminen, mutta ei yhtymistä, paitsi Meren ja oletettavasti myös Laurilan mielestä. Laurilan mukaan ”herraspoika - - turmelee piikatytön” (1958, 161) ja ”viettelee köyhälistön tyttären” (mt., 164). Meri (1982, 202) puolestaan on yksiselitteinen tulkinnassaan puhuessaan yhdynnästä Ragnarin ja Hiltun välillä. Sillanpään kuvaus nuorten välisestä seksuaalisesta jännitteestä muistuttaa vanhojen suomalaisten elokuvien seksikohtausten häveliästä hävytystä puiden latvuksiin tai järven kimaltaville laineille. Sillanpää käyttää luontometaforia seksuaalisen toiminnan kuvaamisen sijaan, kuten Rojola (1990, 143–144) kirjoittaa. Kokoneempikin lukija saattaa harhautua Sillanpään tekstistä tulkitsemaan, että yhdyntä kuitenkin tosiasiaa tapahtuu, kun taas tuota elokuvakonventioita tuntematon nuori lukee tilanteen niin, kuin se on kirjoitettu, eikä tee perusteettomia oletuksia. Oppilaiden mielestä *Hiltussa ja Ragnarissa* Hiltun ja Ragnarin välillä on molemminpuolista seksuaalissävytteistä vetovoimaa. Heidän välisensä muutamat kiihkeät fyysiset kohtaamiset eivät oppilaiden tulkinnoissa johda hyväilyä pidemmälle.

Hiltun itsemurha on oppilaille ehkä sittenkin sellaisen esteettisen etäisyyden päässä, että se ei herätä heissä niin paljon tunteita kuin voisi odottaa. Hiltun itsemurhan syyt ovat moninaiset ja etäiset nykynuoren ymmärtää. Miten kuu-kautiset voisivat olla syy itsemurhaan? Ragnarin päälle käyvää lähentelemistä oppilaat pitivät epäasiallisena käytöksenä, eikä Ragnarin lähentelyjä katsottu hyvällä, mutta ylipäätään teoksen seksuaalisuus sinänsä ei nostattanut oppilaissa merkittäviä tunneilmauksia. Siinä missä sata vuotta sitten paheksunnan kohteena aikuisilla oli nainen ja hänen ruumiillisuuteensa ja seksuaalisuuteen liittyvät sisällöt, nykynuoren paheksunnan kohteena on se tapa, jolla ylempää sosiaaliluokkaa edustava mies yrittää saada alemmaa sosiaaliluokkaa edustavan naisen suostumaan seksiin. Useiden oppilaiden mielestä perimmäinen syy siihen, etteivät nuoret päädy harjoittamaan seksiä, on se, että nuoret tulevat eri yhteiskuntaluokista.

On mielenkiintoista, että samat oppilaat, jotka nimeävät teoksen teemaksi epätasa-arvon sukupuolten välillä, kirjoittavat, että Hiltu on Toivolan Juhan tytär: ”Teos kertoo Juha Toivolan tyttärestä” (N8). Esseiden palautuksen yhteydessä kysyin syytä tähän. Oppilaat vastasivat, että ovat maininneet asian siksi, että tuolloin, 1900-luvun alussa miehillä oli valtaa yhteiskunnallisissa asioissa ja

nainen määrittyi miehen kautta, ja siksi hekin kokivat tarpeelliseksi kertoa Hiltun isän nimen, vaikka Hiltun isä ei ole henkilönä *Hiltussa ja Ragnarissa*. Ragnarin kohdalla oppilaat eivät kokeneet vastaavaa tarvetta määrittää Ragnar isänsä tai äitinsä kautta, vaikka *Hiltussa ja Ragnarissa* Palmerusten yhteiskunnallinen asema herrasväkeen kuuluvana suomenruotsalaisena sivistyneistöperheenä nostetaan selkeästi esille.

Nuoret kuvailevat esseissään naisen ulkonäköä enemmän kuin miehen ulkonäköä. Onko kenties kyse Sillanpään kertojan affektiivisesta manipulaatiosta, vai onko Sillanpään tapa kuvailla Hiltun ulkonäköä tekijän yleisölle tarkoitettu tulkintavihje? Ehkä tarkoitus on ohjata lukija näkemään, että Ragnarille seksuaalisen kokemuksen tavoittelemisen ei ole sidoksissa potentiaalisen seksikumppanin ulkoiseen seksuaaliseen vetovoimaan vaan tämän alempaan yhteiskuntaluokkaan. Oppilaat kuvaavat sekä Ragnarin että Hiltun ulkonäköä varsin teoslähtöisesti, mutta merkittävästi useampi kertoo, että Hiltulla ei juuri ole naisellisia muotoja kuin että Ragnar on honteva. Miksipä oppilaat eivät olisi näin kuvanneet, sillä olenhan opettajana painottanut sitä, että kaikille teosta koskeville väitteille ja tulkinnoille pitää löytyä perusteet itse teoksesta. Sillanpää on kuvannut Hiltua ja Ragnaria niin kuin on, ja oppilaat ovat tavoittaneet siinä jotain maininnan arvoista. Joissain Sillanpään teoksissa naisen ulkonäköön kiinnitetään enemmän huomiota kuin miehen ulkonäköön nimenomaan siitä näkökulmasta, miten se miellyttää miestä (Laakso 1992, 47 ja 80). Kukaan oppilaista ei kuitenkaan kirjoita, että Hiltun ulkonäöllä ja Ragnarin toimilla olisi syy-seuraussuhde.

Hiltu ja Ragnar on vaikuttanut oppilaiden tunteisiin. Etenkin se on nostattanut oppilaissa epäoikeudenmukaisuuden tunteita, joita havainnot epätasa-arvosta ja eriarvoisuudesta ovat herättäneet. Tarina oli monen oppilaan mielestä koskettava ja sai miettimään, millaista olisi ollut elää sata vuotta sitten. Oppilaiden teksteissä tunteet ja ajatukset lomittuvat; päätelmät edeltävät tai seuraavat tunteen mainitsemista. Järjen ja tunteen toisiinsa kietoutuneisuus onkin affektiivisen käänteen taustaoletus: ”affect and cognition are never fully separable” eli tunteita ei voi täysin erotella tietoisuudesta [käännös tämän artikkelin kirjoittajan] (Seigworth & Gregg 2010, 2–3). Lähes kaikki oppilaat ottivat myös esille Ragnarin tunteettoman suhtautumisen Hiltun kuolemaan.

Rossin (2020, 224) mukaan *Hiltun ja Ragnarin* lopetus sisältää Sillanpään kriittisen muistutuksen historian tapahtumista: suurlakon jälkeisenä vuonna 1906 ruotsinkielistä sivistyneistöä edustava miesylioppilas selviää helpotuksella samoista tapahtumista, joissa köyhä torpan tyttö menettää elämänsä. Romaanissa kertoja ohjaa lukijan huomiota kohti affektiivisesti tihentyneitä asioita kuvaamalla niitä jopa korostuneen neutraalisti. Sillanpään pyrkimys valaista *Hiltussa ja Ragnarissa* yhteiskunnallista eriarvoisuutta on herättänyt oppilaissa vastakaikua. Itsemurha on esteettisen etäisyyden päässä oppilaan maailmasta, mutta se on sitä osaksi ehkä myös siksi, että Sillanpää on kirjoittanut itsemurhan esteettisen etäisyyden päähän lukijasta ylipäätään. Nuoressa lukijassa on

herännyt säälin tunne itsemurhaan päätynttä tyttöä kohtaan, mutta säälin tunne liittyy Hiltun sääliä herättävään taustaan, tietämättömyyteen ja alempaan yhteiskunnalliseen asemaan Ragnariin verrattuna. Ragnarkin herättää joissakuissa säälin tunnetta, mutta Ragnarin suojana nähdään olevan hänen sukupuolensa ja Hiltua korkeampi yhteiskunnallinen asemansa. Näyttää siltä, että Hiltun kuolema on saanut nuoret lukijat kiinnittämään huomion luokkeroihin. Yksi oppilas (M15) kirjoittaakin esseessään: ”Hiltun kuolema paljastaa luokkayhteiskunnan raa’an puolen.”

Se, että itsemurha herättää vähemmän tunteita tai tarvetta kuvailla niitä kirjallisesti kuin yhteiskunnallinen tai sukupuolten välinen epätasa-arvo, saattaa jopa kertoa jotain merkittävää uudesta lukijasukupolvesta ja sen tavasta katsoa maailmaa. Korostuuko yhteiskunnallinen lukutapa nykykulttuurissa ja siis nimenomaan lukevien nuorten keskuudessa? LUMA-painotteisen luokan oppilaat ovat kiinnostuneita yhteiskunnasta, tasa-arvoon liittyvistä asioista ja harrastavat kaunokirjallisuuden lukemista keskimääräistä yläkoululaista enemmän. Internetistä he voivat halutessaan nähdä kuinka sokeeraavia, erilaisia tunnekokemuksia herättäviä videoita tahansa. Niihin verrattuna Hiltun itsemurha saattaa tuntua varsin kliiniseltä, motivoimattomalta ja etäiseltä tapahtumalta, joka silloin tällöin jää joltakulta oppilaaltani jopa kokonaan huomaamatta. Sen sijaan sekä yhteiskuntaluokkien että sukupuolten väliseen epätasa-arvoisuuteen reagoidaan herkästi. Me Too -liike on näyttänyt nuorelle sukupolvelle mallia seksuaalisen häirinnän vastustamiselle ja samalla epätasa-arvoisuuden kokemuksen havaitsemiselle. Tämän *yhteiskunnallisen lukijuuden* selvittämisessä olisi työsarkaa useammankin tieteenalan tutkijoille.

Lopuksi

Oppilaani osoittautuivat todellisina lukijoina olevan lopulta sittenkin varsin lähellä *tekijän yleisöä*, jonka siis oletetaan tavoittavan tekijän tekstiin koodaamat merkitykset. Oppilaat ovat tehneet perusteltuja tulkintoja yli satavuotiaasta klassikosta ja keskustelleet ryhmässä teokseen liittyvistä tulkinnoistaan. Kun otetaan huomioon, että Sillanpään kertoja on ironinen, *todellinen lukija* selviää sängen vähäisin kompasteluin tulkinnoissaan ja tunteidentunnistamisessa. Oppilaat ovat onnistuneet välttämään tulkinnaalliset sudenkuopat paremmin kuin jotkut kokeneet kirjallisuusammattilaiset. LUMA-luokkalaisista ei tässä artikkelissa esiteltyjen tulosten perusteella tarvitse olla huolissaan lukijoina; ainakaan heitä ei ole lukijoina menetetty. Merkilläpantavaa on myös se seikka, että lukijoina ja tulkitsijoina LUMA-luokan pojat ja tytöt osoittautuivat yhtä hyviksi. Tämä on mielestäni kiinnostavaa, kun tiedetään, että tytöt menestyvät lukututkimuksissa poikia merkittävästi paremmin (ks. Kulju et al. 2021). Numeerisesti arvioitujen esseiden keskiarvo oli pojilla 7,5, tytöillä 7,8.

Aloitin lainaamalla Koskelaa (1988, 9), joka kirjoittaa: ”Paras palvelus, jonka satavuotiaalle klassikolle voi tehdä, on lukea hänen tuotantonsa uudelleen – ilman Hämeenkyröä, taatautta ja tutkimuksen luomia malleja.” Yhdeksäsluokkalaiseni ovat suorittaneet oman osansa palveluksesta ja suoriutuneet tästä toimestaan kunniakkaasti. Koska kyseessä on LUMA-luokka, on perusteltua olettaa, että oppilaat ovat keskimääräistä yhdeksäsluokkalaista parempia luki-joita, sillä he lukevat enemmän erilaisia tekstejä, ja tavallista useampi harrastaa kaunokirjallisuuden lukemista. Näitä taustatekijöitä ei tässä tutkimuksessa otettu huomioon. Kiinnostavaa jatkossa olisikin luettaa *Hiltu ja Ragnar* tavallisen yleisopetuksen yhdeksännen luokan oppilailla ja selvittää, millaiseksi lukukokemus silloin muodostuisi. Arvelen, että täyttämättä jääneistä *aukoista*, hätäisestä *reseptiosta* ja perustelemattomasta *tulkinnasta* syntyisi konfrontaatiotilanteita useammankin oppilaan kanssa. Opettajalle Rabinowitzin kirjallisuudenopetuksessa kehittämä käsite *tekijän yleisö* vaikuttaa käyttökelpoiselta työkalulta myös sen punnitsemiseksi, miten oppilas on lukenut kirjaa ja onko lukemisen haasteeksi ehkä muodostunut liian suuri esteettinen etäisyys.

Yläkoulun äidinkielen ja kirjallisuuden opettajana toivoisin tiivistä yhteistyötä kirjallisuusoppiaineiden ja opetuksen kentän välillä. Tutkimuksella olisi varmasti annettavaa kentällä työskenteleville kirjallisuudenopettajille, jotka tuskailevat sen tosiasian edessä, että yhä harvemmat lukevat kaunokirjallisuutta vapaaehtoisesti, saati että peräti innostuisivat siitä. Perusopetuksessa työskentelevillä saattaisi puolestaan olla tutkimukselle tarjottavaa: opetusryhmiä, joilla kokeilla teoriaa käytännössä, sekä ideoita ja näkemyksiä siitä, miten tutkimus puolestaan voisi hyödyntää ja hyödyttää koulua, ja etenkin siitä, miten yhdessä voitaisiin kasvattaa peruskoululaisista lukevia kansalaisia.

Ennakkotehtävä klassikon pohjalta kirjoitettavaan esseeseen. 9. luokka

F. E. Sillanpää: Hiltu ja Ragnar. Kertomus kahdesta ihmislapsesta, 1923
Pohdi lukemasi perusteella seuraavia kysymyksiä:

Mitä Hiltun ja Ragnarin välillä tapahtuu? Mitä siitä seuraa? Mitä ajatuksia ja tunteita se herättää? Tee muistiinpanoja ja poimi havaintojesi perusteluksi tekstinäytteitä. Merkitse sivunnumero muistiin.

Käytä pohdintasi tukena seuraavia apukysymyksiä:

1. Mistä teos kertoo?
2. Ketkä ovat teoksen päähenkilöt? Millaisia he ovat ulkonäöltään ja luonteeltaan? Missä he asuvat? Millainen perhe heillä on? Millainen suhde heillä on toisiinsa? Entä muihin ihmisiin? Miten he kehittyvät/muuttuvat (sisäisesti: ajatuksiltaan, kokemuksiltaan) teoksen aikana?
3. Miten sivu- ja taustahenkilöt vaikuttavat päähenkilöiden elämään? Auttavatko he? Vastustavatko he päähenkilöiden pyrkimyksiä?
4. Millainen on teoksen miljö eli tapahtuma-aika ja -paikka sekä sosiaalinen ympäristö? Muuttuuko ympäristönkuvaus jollakin tavalla päähenkilön vaiheiden mukana?
5. Mainitaanko teoksessa toistuvasti jokin esine, asia tai tilanne, jolla on ”suurempi”, vertauskuvallinen merkitys? Mikä sen vertauskuvallinen merkitys on?
6. Mikä on mielestäsi se tärkeä asia, jota teoksessa pohditaan (= teoksen teema)?
7. Tee havaintoja teoksen kuvaamasta suomalaisesta yhteiskunnasta. Millaista aikaa eletään? Mitkä historialliset tapahtumat vaikuttavat aikaan ja elämään? Millaista ihmisten elämä on?

Tehtävänanto esseeseen:

Pohdi lukemasi perusteella seuraavia kysymyksiä esseessäsi:

Mitä Hiltun ja Ragnarin välillä tapahtuu? Mitä siitä seuraa? Mitä ajatuksia ja tunteita se herättää?

Viitteet

- 1 LUMA-luokalla painotetaan luonnonilmiöiden, matematiikan ja teknologian opetusta, ja luokalle tullaan pääsykokeen kautta. LUMA-luokkien oppilaat ovat muita oppilaita helpommin motivoitavia kaunokirjallisuuden lukijoita. Lukuharrastus on yleisempää LUMA-luokilla kuin muilla luokilla.

Lähteet

Kaunokirjallisuus

Sillanpää, Frans Emil 1953 (1923). *Hiltu ja Ragnar Kertomus kahdesta ihmislapsesta* [=HJR]. 5. painos. Helsinki: Otava.

Tutkimuskirjallisuus

- Ahvenjärvi, Kaisa & Leena Kirstinä 2013. *Kirjallisuuden opetuksen käsikirja*. Helsinki: SKS.
- Clough, Patricia Ticineto ja Jean O'Malley Halley (toim.) 2007. *The Affective Turn. Theorizing the Social*. Durham: Duke University Press. DOI: 10.2307/j.ctv11316pw.
- Eagleton, Terry 1997. *Kirjallisuusteoria. Johdatus*. Suom. Matti Savolainen. Tampere: Vastapaino.
- Girard, René 2004. *Väkivalta ja pyhä*. Suom. Olli Sinivaara. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Helle, Anna & Anna Hollsten. 2016. Tunnetko kirjallisuutta? Johdatus suomalaisen kirjallisuuden tutkimukseen tunteiden ja tuntemusten näkökulmasta. Teoksessa *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Toim. Anna Helle ja Anna Hollsten. Helsinki: SKS, 7–33.
- Iser, Wolfgang 1970. Die Appellstruktur der Texte: Unbestimmtheit als Wirkungsbedingung literarischer Prosa. Verlag der Druckerei und Verlagsanstalt Konstanz Universitätsverlag GmbH, Konstanz.
- Iser, Wolfgang 1972. *Der implizite Leser: Kommunikationsformen des Romans von Bunyan bis Beckett*. München: Finck.
- Jauss, Hans Robert 1970. *Literaturgeschichte als Provokation*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Kauppinen, Merja & Jukka Marjanen 2020. Millaista on yhdeksäsluokkalaisten kielellinen osaaminen? Suomen kielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2019. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.
- Koskela, Lasse 1988. *Katkotut sormet ja enkelten suru. Näkökulmia F. E. Sillanpään tuotantoon*. Helsinki: Otava.
- Koskela, Lasse 1989. Sillanpään kiero kertoja. Teoksessa *Sillanpää Suomen kirjallisuudessa. F. E. Sillanpään juhla kirja*. Toim. Aarne Laurila ja Panu Rajala. Hämeenkyrö: Sillanpää-seura, 141–153.
- Koskela, Lasse 1999. Täyttää nykyaikaa. Teoksessa *Järkiuskosta vaistojen kapinaan. Suomen kirjallisuushistoria 2*. Toim. Lea Rojola. Helsinki: SKS, 259–280.
- Kulju, Pirjo, Kaisa Leino & Kari Nissinen 2021. Opettaja äidinkielen ja kirjallisuuden oppitunneilla. Pedagoginen toiminta eritasoisten lukijoiden arvioimana. Teoksessa *Lukutaito – Tie tulevaisuuteen: PISA 2018 Suomen pääraportti*. Toim. Kaisa Leino, Juhani Rautopuro ja Pirjo Kulju. Suomen kasvatustieteellinen seura, 81–112.

- Laakso, Jaana 1992. *Mies ja nainen kolmessa F. E. Sillanpään romaanissa. Sukupuoliroolit ja sukupuolisuu-teen liittyvät asenteet Hurskaassa kurjuudessa, Miehen tiessä ja Nuorena nukkuneessa*. Kotimaisen kirjallisuuden laudatutkimus. Turku: Turun yliopisto.
- Laakso, Jaana 2020. "Hiltun kärsimys ja Ragnarin tietämättömyys saavat lukijan tuntemaan myötätun-toa". *Miten yhdeksäluokkalaiset lukevat F. E. Sillanpään Hiltua ja Ragnaria?* Kotimaisen kirjallisuus-ten tutkimus. Turku: Turun yliopisto.
- Laurila, Arne 1958. *F. E. Sillanpää vuosina 1888–1958*. Helsinki: Otava. DOI: 10.1001/jama.1958.62990150014018.
- Laurila, Arne 1979. *F. E. Sillanpään romaanitaide kirjailijan asenteiden ja kertoja aseman kannalta*. Helsinki: Otava.
- Leino, Kaisa, Arto K. Ahonen, Ninja Hienonen, Jenna Hiltunen, Meri Lintuvuori, Suvi Lähteinen, Joni Lämsä, Kari Nissinen, Virva Nissinen, Eija Puhakka, Jonna Pulkkinen, Juhani Rautopuro, Marjo Sirén, Mari-Paoliina Vainikainen & Jouni Vettenranta 2019. *PISA 2018 ensituloksia. Suomi parhaiden joukossa*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Leino, Kaisa, Pirjo Kulju & Kari Nissinen 2021a. Esipuhe. Teoksessa *Lukutaito – Tie tulevaisuuteen: PISA 2018 Suomen pääraportti*. Toim. Kaisa Leino, Juhani Rautopuro ja Pirjo Kulju. Suomen kasvatustieteellinen seura, 7–14.
- Leino, Kaisa, Pirjo Kulju & Kari Nissinen 2021b. Printti vai digi – Lukemisen media ja sen yhteys lukutaidon eri osa-alueisiin. Teoksessa *Lukutaito – Tie tulevaisuuteen: PISA 2018 Suomen pääraportti*. Toim. Kaisa Leino, Juhani Rautopuro ja Pirjo Kulju. Suomen kasvatustieteellinen seura, 45–80.
- Lytykäinen, Pirjo 2016. Tunnevaikutuksia eli miten kirjallisuus liikuttaa lukijaa. Johdatusta tun- teiden kognitiivisen poetiikan tutkimukseen. Teoksessa *Tunteita ja tunteuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Toim. Anna Helle ja Anna Hollsten. Helsinki: SKS, 37–57.
- Melkas, Kukku 2009. Palvelustyttö sivistyneistön peilinä. Teoksessa *Läpikulkuihmisiä. Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun alun Suomessa*. Toim. Kukku Melkas. Helsinki: SKS, 107–134.
- Meri, Veijo 1982. Tumma ja vaalea nainen ja rakkauselämän petomainen vivahde F. E. Sillanpään tuotannossa. Teoksessa *Suomalaisia kirjailijoita. Kirjailijat kirjailijoista*. Toim. Mirjam Polkunen ja Auli Viikari. Helsinki: Tammi, 198–202.
- Mikkonen, Kai 2011. Tekstianalyysin ja lukukokemuksen mahdollon yhtälö. *Kirjallisuudentutkimuk- sen aikakauslehti Avain* 1/2011, 38–53. DOI: 10.30665/av.74825.
- Nevala, Maria-Liisa 1989. "Enkelit vapisevat toivon ja epätoivon vaiheilla." Kuoleman ja sek- suaalisuuden mystinen yhteys F. E. Sillanpään tuotannossa. Teoksessa *Sillanpää Suomen kirjallisuudessa. F. E. Sillanpään juhla-kirja*. Toim. Arne Laurila ja Panu Rajala. Hämeenkyrö: Sillanpää-seura, 197–212.
- Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. *Määräykset ja ohjeet* 2014:96. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf (30.5.2023).
- Opetushallitus 2023. Kirjallisuuden opettamisesta. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kirjallisuuden-opettamisesta>, (2.2.2023).
- Rabinowitz, Peter J. 1977. Truth in Fiction: A Reexamination of Audiences. *Critical Inquiry* Autumn 1977, 121–141. DOI: 10.1086/447927.
- Rajala, Panu 2015. *F. E. Sillanpää. Nobel-kirjailijan elämä 1888–1964*. Helsinki: SKS.
- Rajala, Panu 2020. Sillanpää, Frans Emil (1888–1964). Kirjailija, Nobelin palkinnon saaja. *Kansallis- biografia-verkkojulkaisu*. Julkaistu 2.10.1998, päivitetty 21.4.2016. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/700>, (19.9.2020). DOI: 10.37715/vicidi.v10i2.1926.
- Rojo, Lea 1990. Samuus ja ero Sillanpään Hiltussa ja Ragnarissa. Teoksessa *Tutkielmia suomalai- sesta modernismista*. Toim. Tuija Takala ja Juha Hyvärinen. Turku: Turun yliopisto, 131–157.

- Rossi, Riikka 2020. *Alkukantaisuus ja tunteet. Primitivismi 1900-luvun alun suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.
- Segers, Rien T. 1985. *Kirja ja lukija. Johdatusta kirjallisuudentutkimuksen uuteen suuntaukseen*. Suom. Lili Ahonen. Helsinki: SKS, WSOY.
- Seigworth, Gregory J. & Melissa Gregg 2010. An Inventory of Shimmers. Teoksessa *The Affect Theory Reader*. Toim. Melissa Gregg & Gregory J. Seigworth. Durham & London: Duke University Press, 1–25. DOI: 10.1215/9780822393047.
- Suvitie, Sara 2014. F. E. Sillanpään Hiltu ja Ragnar ironian valossa. Teoksessa *Sanelma. Kotimaisen kirjallisuuden vuosikirja 2013*. Toim. Kati Launis. Turku: Turun yliopisto, 15–34.
- Tahvanainen, Marketta, Pirkko Riipinen, Erika Jääskeläinen & Anu-Helmi Halt 2021. Miten itsemurhariskiä voidaan arvioida? *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 137 (9), 925–32.
- Vaaskivi, Tatu 1937. *F. E. Sillanpää. Elämä ja teokset*. Helsinki: Otava.
- Vaittinen, Pirjo 1988. *Niin lähellä, niin kaukana. Suomesta ruotsiksi käännetyn kaunokirjallisuuden vastaanotto Ruotsissa 1930-luvulla. Så nära, så fjärran. Mottagandet i Sverige på 1930-talet av från finska till svenska översatt skönlitteratur*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.